

АНГЛО-РАДЯНСЬКІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ПРОТИРІЧЧЯ НА ЯЛТИНСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ (1945 Р.)

Голубовська Олеся,

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: olesiagolubovska@gmail.com

Науковий керівник: **Прийдун Степан,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Ялтинська конференція, що відбулася з 4 по 11 лютого 1945 р., стала кульмінаційним моментом Другої світової війни та важливою віхою у формуванні післявоєнного порядку. Однак, незважаючи на успіх у досягненні важливих угод, ця конференція також стала ареною для серйозних англо-радянських суперечностей та протиріч, які визначили не лише події післявоєнного періоду, але й долю Європи на кілька десятиліть вперед [5].

Ключовою проблемою для Великобританії та Радянського Союзу стали різні геополітичні інтереси та ідеологічні відмінності. В. Черчилль, прем'єр-міністр Великобританії, бачив свою роль у забезпеченні безпеки британської імперії та збереженні британських колоніальних володінь. Для нього важливо було зберегти контроль над Середземномор'ям та мати вплив на країни Східної Європи, щоб забезпечити стратегічний баланс у регіоні. У цьому контексті він був рішучим противником комуністичних рухів і прагнув нейтралізувати розповсюдження радянського впливу на заході Європи [1; 2].

Натомість Й. Сталін, глава Радянського Союзу, мав інші амбіції. Він прагнув забезпечити радянську безпеку через створення «поясу дружніх держав» на заході, в який повинна була входити Східна Європа, зокрема Польща. Він вважав, що після величезних людських і матеріальних жертв, понесених під час війни, СРСР має право на створення буферної зони для захисту від майбутніх можливих нападів з заходу. В цьому контексті Польща і Східна Європа загалом стали ключовими територіями для радянської безпеки, і Сталін був непохитний у своєму бажанні забезпечити контроль над ними [4].

Одним з найбільш гострих питань, яке поставало перед лідерами союзних держав, було питання польських кордонів і формування нового

польського уряду. З самого початку Сталін наполягав на зміщенні західного кордону Польщі, перенісши його на захід, що передбачало приєднання до Радянського Союзу частин Західної України і Західної Білорусі. Черчилль і Рузвельт категорично не погоджувалися з таким кроком і прагнули відновити Польщу в межах її довоєнних кордонів. Однак, Сталін стояв на своєму, аргументуючи це потребою створити на заході СРСР зону безпеки, що в свою чергу вимагало передачі частини польських територій до СРСР [3, с. 205].

Крім того, стояло питання про новий склад польського уряду. Черчилль, як представник Британії, виступав за утворення уряду, який би представляв емігрантську Польщу, яка була сформована в Лондоні і мала підтримку західних держав. Сталін, в свою чергу, наполягав на формуванні уряду на основі варшавських поляків, з урахуванням радянського впливу. Це питання стало важливим, оскільки Польща мала ключове стратегічне значення для обох сторін. Черчилль розумів, що збереження незалежності Польщі та її демократичного уряду було критичним для майбутнього європейської стабільності, в той час як Сталін мав інші плани, прагнучи створити в Польщі лояльний до СРСР уряд [7].

Завдяки тиску Рузвельта на Черчилля, було досягнуто компромісу. Новий уряд Польщі мав бути сформований на основі варшавських поляків, але при цьому включати представників Лондонського уряду, а також проводити вільні вибори. Це було суттєвим поступом для Черчилля, хоча він і не погоджувався повністю з радянськими умовами. Підсумком переговорів стало те, що на території Польщі виник уряд, лояльний до СРСР, що стало серйозним ударом по ідеї незалежної Польщі, яку відстоював Захід [4; 6].

Рузвельт, Президент США, займав особливу роль на конференції. Він намагався збалансувати інтереси обох сторін і виступити в ролі посередника між Черчиллем і Сталіним. Рузвельт, на відміну від Черчилля, був більш схильний підтримувати радянські прагнення, зокрема в питаннях післявоєнного облаштування. Він бачив необхідність у співпраці з Радянським Союзом, оскільки у нього була стратегічна мета – залучити СРСР до війни з Японією, що дозволило б зменшити американські втрати [4, с. 178].

Однак, роль Рузвельта була складною. Він розумів, що збереження співпраці з СРСР після війни є критичним для забезпечення світового порядку, тому він намагався не ставати на бік жодної з сторін. Він продовжував підтримувати ідею «великої трійки», де кожен лідер мав певну роль, і намагався досягти компромісу в усіх спірних питаннях, зокрема в питанні Польщі. Рузвельт намагався «грати» на протиріччях між Черчиллем і Сталіним, щоб домогтися бажаних результатів для США [3].

Черчилль та Сталін мали різні погляди на те, як має виглядати післявоєнний світ. Черчилль був яскравим представником колоніального світу і намагався зберегти Британську імперію в її традиційному вигляді. Для нього важливим було збереження британських територій та економічного впливу на стратегічні райони світу. У той же час, Сталін, як глава радянської держави, прагнув розширити радянський контроль у Східній Європі та забезпечити СРСР роллю головного гравця на континенті [7].

Рузвельт, в свою чергу, виступав за постколоніалізм, підтримуючи ідею національної незалежності та самообслуговування для країн, які були під колоніальним впливом. Він вірив, що післявоєнний світ має бути заснований на співпраці великих держав, а також на мирному врегулюванні конфліктів через створення міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй. Ці відмінності у поглядах стали основою для подальших конфліктів і суперечностей між західними союзниками і СРСР [5, с. 356].

Зокрема ще Греція була однією з важливих країн, де західні і радянські інтереси перетиналися, і питання її майбутнього викликало значні суперечності на Ялтинській конференції. Для Черчилля Греція була стратегічно важливою частиною британської сфери впливу в Європі, і він прагнув обмежити вплив комуністів у країні, що мала важливе значення для стабільності Британської імперії на Балканах. Зокрема, Черчилль намагався забезпечити контроль над Грецією, де розгортався конфлікт між комуністами та урядовими силами [2].

Ситуація в Греції була складною. Народно-визвольна армія Греції, прокомуністичне військове формування, на деякий час контролювала частину країни. Однак через розкол у лавах комуністів і їхні суперечності щодо відносин з Москвою, комуністи зазнали поразки. Грецькі комуністи, сподіваючись на підтримку від Радянського Союзу, прибули до Москви, але Сталін залишився нейтральним у цьому питанні, дозволивши Великобританії придушити комуністичний рух у Греції [5].

Цей нейтралітет Сталіна в «грецькому питанні» пояснюється тим, що він, можливо, вважав за необхідне поступитися Грецією Черчиллю в обмін на вирішення більш важливого для нього питання – Польщі. Для Сталіна Польща мала набагато більшу стратегічну значущість, і він не бажав ризикувати заради Греції, щоб не порушити домовленості з Черчиллем щодо цієї країни [1; 3].

Іншим важливим питанням, яке стало каменем спотикання на Ялтинській конференції, була доля післявоєнної Німеччини. На момент проведення конференції Німеччина ще не була остаточно переможена, але союзники вже обговорювали плани її поділу та майбутнього контролю. Це питання було складним і потребувало ретельних

домовленостей. Особливо гостро постало питання репарацій і складу союзницької контрольної комісії [5; 7].

Черчилль, намагаючись зберегти контроль над Німеччиною, виступав за включення Франції до складу контрольної комісії, що відповідає британським інтересам, адже Франція була важливим союзником Великої Британії. Однак Сталін був проти цього, вважаючи Францію переможеною країною і, отже, менш важливою для участі в контролі над Німеччиною. Врешті-решт, після переговорів, було вирішено включити Францію до комісії, а також було визначено суму репарацій у розмірі 20 мільярдів доларів, з яких половину повинні отримати радянці [1].

Ці домовленості, хоч і були важливими, продовжували існувати в умовах напруженості, адже вони відображали лише тимчасову угоду між великими державами, а не остаточний мирний порядок. Після цього, на Потсдамській конференції, питання поділу Німеччини та репарацій стали ще більш суперечливими і складними, що зрештою призвело до нових протиріч між союзниками [5, с. 116].

Рузвельт, на відміну від Черчилля і Сталіна, більш прагматично підходив до проблеми вступу Радянського Союзу в війну з Японією. Він усвідомлював, що для досягнення цієї мети необхідно задовольнити стратегічні амбіції СРСР на Далекому Сході. Сталін вимагав повернення Південного Сахаліну, Курильських островів і Порт-Артура, що були важливими для радянської безпеки в регіоні. Рузвельт погодився на ці вимоги, надаючи Сталіну певні територіальні вигоди в обмін на вступ СРСР у війну з Японією після розгрому Німеччини [7].

Ці угоди були важливими для Рузвельта, адже вони дозволяли прискорити закінчення війни з Японією і знизити американські втрати, але вони також стали певною платою за підтримку СРСР. Сталін, у свою чергу, добився важливих територіальних вигод, які зміцнили радянські позиції на Далекому Сході [6].

Ялтинська конференція також розглядала питання Ірану та Туреччини. Іран, з його важливими нафтовими ресурсами, став об'єктом суперечок між союзниками, зокрема між Великою Британією, США та Радянським Союзом. Сталін, як союзник, не бажав платити за розробку нафти в Ірані і намагався посилити своє військове присутність у цій країні. Однак Британія, яка мала свої власні інтереси в Ірані, вимагала від СРСР виведення своїх військ [1].

З питанням Туреччини ситуація була ще складнішою. Сталін намагався добитися контролю над Чорноморськими протоками (Босфором і Дарданеллами), що дало б СРСР можливість контролювати судноплавство в Середземному морі. Однак Черчилль відмовився переглядати Конвенцію Монтре, яка надавала Туреччині суверенітет над протоками. Сталін не зміг домогтися своїх цілей щодо проток, і питання залишилось відкритим. Ці питання, зокрема Іран та Туреччина, стали

важливими моментами, які в майбутньому сприяли ескалації Холодної війни, оскільки суперечності в цих регіонах стали основою для подальших дипломатичних і військових протистоянь [1; 7].

Питання, чи є Ялтинська конференція безпосередньою причиною початку Холодної війни, залишається відкритим. Водночас, Ялта стала важливим моментом у розподілі сфер впливу, і хоча рішення щодо Польщі, Греції, Німеччини, Туреччини і Ірану були тимчасовими компромісами, вони створили основи для майбутніх конфліктів. Ялта зафіксувала поділ Європи на сфери впливу, і хоча Рузвельт намагався забезпечити мир через створення ООН, невирішені питання між західними союзниками і Радянським Союзом все ж призвели до нових протиріч [5].

Висновки. Таким чином, Ялтинська конференція 1945 р. була важливим етапом у визначенні післявоєнного порядку, однак її рішення стали основою для подальших протиріч і суперечностей між західними державами та Радянським Союзом. Питання, які розглядалися на конференції, зокрема Греція, Німеччина, Іран і Туреччина, відображали інтереси трьох великих держав, кожна з яких прагнула зміцнити свою позицію у післявоєнному світі. На Грецію Черчилль і Сталін поступово погодилися, надаючи Британії більше контролю, хоча це питання залишилося без остаточного вирішення. У випадку Німеччини лідери домовилися про репарації та розподіл зон окупації, але ці угоди виявились тимчасовими і створили умови для подальших напружень на Потсдамській конференції.

Крім того, рішення щодо територіальних вимог СРСР на Далекому Сході, зокрема Південного Сахаліну та Курильських островів, були важливими для Сталіна і мали значний вплив на відносини між союзниками. Питання Ірану та Туреччини також виявило суперечності, де радянська агресія в Ірані та прагнення до контролю над Чорноморськими протоками стали основою для майбутнього протистояння. Ці розбіжності, хоча й частково були задоволені тимчасовими угодами, показали непорозуміння і недовіру між союзниками.

Хоча Ялта не була безпосередньою причиною початку Холодної війни, її рішення значною мірою визначили міжнародну ситуацію, що сприяло виникненню нових конфліктів. Розподіл сфер впливу та незадоволення деяких держав із результатами конференції сприяли подальшому ескалації напруженості, що вилилося в Холодну війну. Таким чином, Ялта була лише першим кроком у довгому процесі, що зрештою призвів до глобального протистояння двох супердержав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінстон Черчилль. Спогади про Другу світову війну. Том II. / пер.з англ. П. Тарашук. К., 2018. 552 с.

2. Гуржій О., Залєток Н. Парадокси Вінстона Черчилля. Київ: Арій, 2019. 384 с.
3. Джон Гарт. Як Черчилль врятував цивілізацію: Епічна історія тринадцяти років, які ледь не знищили цивілізований світ / пер.з англ. Я. Губарев. Харків: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. 336 с.
4. Мрака І. Б. Проблема кордонів Польщі у зовнішній політиці Великої Британії у роки Другої світової війни(1939–1945 рр.). Інститут народознавства НАН України. Львів, 2005. 342 с.
5. Плохій Сергій. Ялта. Ціна миру. / пер.з англ. Н. Коваль.-Харків: Вид-во книжкова фабрика «Глобус», 2019. 413 с.
6. Різ Лоренс. Друга світова війна за зачиненими дверима. Сталін, нацисти і Захід. Вид-во «Есем-медіа», 2010. 444 с.
7. Громенко С. Ялтинська конференція: доля світу і блощини. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/ialtinska-konferentsiia-dolia-svitu-i-bloshchitsi/>